

Originality. For the first time, S. Kiselyov's activity on the implementation of the agrarian policy of the Hetman's government in Podillia was systematically covered. The attitude of the peasantry of the region to this policy is determined.

Conclusion. S. Kiselyov, like most supporters of the hetman, was of the opinion that the way out of the difficult political and socio-economic situation is the introduction of conservative principles of social life close to them in spirit. The formation of the administrative apparatus in Podolia was based on models tested in pre-revolutionary times. His actions were aimed at stabilizing the situation in a region with a predominantly rural population.

Although politically S. Kiselyov was not a supporter of repressive measures, he tried to implement a policy of social compromise, but the anarchist manifestations of the population and the pressure of the ruling classes, often forced him to follow the firm line of order embodied by the Hetman's government and Austrian command. However, he failed to reach a compromise between the peasants and the landlords, to normalize the situation in the countryside and to stabilize agrarian relations.

Key words: Serhiy Kiselyov, Hetmanate, peasantry, agrarian policy, hetmanate, Podillya provincial headman, authorities, owners.

УДК 93:477«18»(058.244)Драгоманов
DOI: 10.31651/2413-8142-2020-23-58-62

Ю. П. Присяжнюк

доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8324-4681>

М. ДРАГОМАНОВ І СЕЛЯНСЬКЕ ПИТАННЯ: ДОСВІД ПУБЛІЧНОЇ ІСТОРІЇ

Статтю присвячено поглядам М. Драгоманова на українське селянство. Проблему автор трактує в контексті локальних виявів інтересу мислителя до «мужиків», синхронно пропонує ним інтерпретаційних сюжетів та оцінних узагальнень. Встановлено, що наукових праць синтезуючого характеру, присвячених селянському питанню, Драгоманов не лишив, проте досить аргументовано пояснив своє розуміння найчисленнішої верстви населення України, визначив її місце у власній системі знань. Він увійшов в історію як громадсько-політичний діяч, який не уникав публічної презентації своїх міркувань, що стало однією з причин його популярності, водночас дотепер викликає багато критичних зауваг і суперечливих суджень.

Ключові слова: Драгоманов, інтелектуальне середовище, селянство, етнічна культура, публічна історія.

Постановка проблеми. М. Драгоманов – один із найвідоміших українських мислителів, найактивніших громадських діячів другої половини XIX ст., «фундатор українського духу й волі» [1, 6]. Такий історичний статус йому забезпечило прижиттєве визнання інтелектуалів, причому не лише

Наддніпрянщини та Галичини, а й багатьох країн Європи. Попри той факт, що Драгоманов вважається «сином своєї епохи», феномен його популярності виявився настільки стійким, що зберігся до наших днів [2, 6–8].

Впізнаність Драгоманову принесли насамперед його дослідження з історії, філософії, культурології, також студії в царинах соціології та педагогіки. Уже за життя оминати його доробок стало майже неможливо, що додатково підсилює думку про приналежність ученого до числа авторитетних інтелектуалів своєї доби. Утім, реакція влади була дещо інакшою. Офіційно ім'я мислителя надовго буде стерто з історичної пам'яті. Антагоністи в політичному протистоянні – царизм і більшовизм – виявляться напрочуд близькими у своєму неприйнятті Драгоманова, його поглядів. Їх лякатиме «вільнодумство, заклики до отримання освіти, демократизм (народовладдя) та національний дух» цієї людини, незважаючи навіть на те, що ці риси та чесноти відповідали найвищому рівню європейської науки [3]. З цього приводу в лютому 1939 р. син М. Драгоманова Світозар звертатиметься до В. Вернадського на предмет виявлення яких-небудь матеріалів, документів, епістолярної спадщини покійного батька. Він з прикрістю наголошуватиме, що з сучасного покоління Михайла Петровича «вкрай мало хто знає...», зокрема й тому, що його «обмовили вороги революції, які пробралися... на високі (державні. – Ю. П.) посади» [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні, коли вагомий внесок М. Драгоманова в культурне, соціальне, політичне та національне пробудження української спільноти визнається беззаперечним, доцільно більше уваги звернути на його знання селянства, яке, як можна попередньо зазначити, не було зразковим, «особливо щодо життя широких народних мас» [2, 14]. Публікації останніх десятиліть, зокрема американських дослідників, засвідчують підвищений інтерес до цієї тематики. До таких належить монографія професорки Колумбійського університету С. Гейман. Розмірковуючи над статтю Б. Кістяківського, вона належно репрезентує його «драгоманівські» погляди на нові форми врядування, які були засновані на визнанні прав людини, національних меншин і конституційного федералізму. Селянське ж питання традиційно «губиться» у «взаєминах між різними етнічними меншинами Російської імперії» [5, 200–202]. Згадаємо також «першу, що присвячена україномовним селянам», англомовну розвідку професора Гарвардського університету М. Бейкера, яка побачила світ зовсім нещодавно – в 2016 р. [6]. Попри окремі суперечливі положення, вона концептуально піддає ідеологеми, котрі збереглися в американській та європейській історіографії з часів «холодної війни».

Щодо української науки, то тут до аналізу долучаємо працю доктора філології Л. Ушкалова [7]. Серед інших конструктивних думок він аргументовано наголошує на факті, що «українофільство Драгоманова живилося не так національними, як соціальними мотивами». Утім, прагнення звільнити «своїх мужиків» від соціального гноблення, а не

сконструювати з нього модерну націю, як це тоді почали робити інтелектуали країн Центральної Європи, означало для Драгоманова, що «національність є лише ґрунт, форма та спосіб...» накопичення матеріальних статків, отримання освіти «плебейським народом» [8–9].

Метою розвідки є дослідження публічно-презентаційної сторони поглядів М. Драгоманова на селянство (селянське питання)

Виклад основного матеріалу. Майже століття після смерті М. Драгоманова в Україні існувало досить стійке політичне замовлення на викривлену інтерпретацію його місця й ролі в суспільно-політичному житті, значення творчої спадщини. І самодержавний, і комуно-тоталітарний режими всіляко обмежували популярність Драгоманова та його ідей. Більшовицьку традицію започаткував сам В. Ленін, який дорікав українському інтелектуалу в «національному міщанстві», у такий спосіб маскував свої імперські та диктаторські амбіції [3]. Своєю чергою, отримавши від вождя мотивовану політичною доцільністю ідеологічну вказівку, партійні функціонери (а заодно й советські історики) десятиліттями будуть мінімізувати вагомність наукового й публіцистичного доробку вченого. Тож, першим кроком в осмисленні проблеми має бути деідеологізація його постаті.

Відомо, що українську спільноту М. Драгоманов поділяв на дві верстви – «інтелігенцію» й «народ». Інколи робив це настільки однозначно та послідовно, що протиставляв їх між собою. При цьому «під народом» розумів селян, що було в душі громадських і наукових поглядів того часу [10, 201–202].

Свої судження М. Драгоманов ґрунтував «на енциклопедизмі, унікальній методології, що поєднувала провідні епістемологічні методи, використання найновіших... досягнень суміжних з історією, критичне ставлення до історичних джерел і глибоку теоретичність узагальнень та висновків» [11, 6]. Натомість його візія селянства виглядала дещо інакше. Як справедливо зазначив Я. Дашкевич, «становище... народу Драгоманов знав поверхово», щоправда, за «його темноту» дорікав чи не виключно інтелігенції [12, 324]. Водночас майже зовсім не звертав уваги на «денаціоналізацію українських селян», помилково вважав, що в Наддніпрянщині, Галичині та Закарпатті вони не зазнають асиміляції («справді не знав настроїв селянства») [12, 324]. Зокрема, у 1876–1877 рр., коли на Закарпатті «існував надзвичайно сильний спалах ненависті між селянами, з однієї сторони, жидами та угорцями, з другої», Драгоманов і думки не припускав, наскільки близьким був цей регіон «до стихійного бунту» [12, 325; 13, 133]¹. І лише коли надії на українську інтелігенцію не оправдалися, він звернув увагу на місцевих «руських хліборобів»,

яких, як носіїв етнічної свідомості, знову ж таки, уважав достатньо стійкими «до мадяризації» [12, 325]. Подібно уявляв і селян Наддніпрянщини: незважаючи на історичні колізії після «Хмельницького до самих часів Катерини», усупереч тому, що «вільним... думкам поставлений був тин царською та чиновницькою сваволею», автохтонна хліборобська людність зберігала свою етнокультурну самобутність [14, 574].

А втім, своєю активністю М. Драгоманов вирізнявся передусім у громадському житті. Він намагався не оминати, його ж словами, «поважних речей», які піднімалися на шпальтах часописів. Прикладом такої небайдужості були численні відгуки вченого на публікації в «Народі» – журналі, який протягом 1890–1895 рр. виходив друком у під-австрійських на той час містах Львові та Коломиї за редакцією І. Франка й М. Павлика. Інтерес до цього видання у Драгоманова був особливий, якщо зваяжити, що він ініціював (in some way) його появу і сприяв тій справі фінансово. Ба більше, саме на шпальтах цього часопису побачило світ чимало його відомих публікацій. Синхронно вчений перебував під враженнями від комунікативної атмосфери та самих друкованих матеріалів «Зорі» – суспільно-літературного журналу, який протягом 1880–1897 рр. виходив також у Львові (саме на його сторінках Драгоманов розпочне відому дискусію з Б. Грінченком).

Отож, М. Драгоманов був схильний до публічних діалогів зі своїми однодумцями й опонентами, принагідно враховував «у чийй хаті» йому доводиться полемізувати. А ще звертав увагу, з якими людьми персонально випадало вести ті діалоги – зі «старими» знайомцями чи «новими» приятелями, з тими, що вміють слухати й чути дисидентські думки або, навпаки, лише кепкують з них [14, 461]. Траплялося, що й сам критикував, скажімо, редакцію «Зорі», яка з середини 1880-х рр. перебувала під патронатом Літературного товариства імені Т. Шевченка (з 1892 р. – НТШ), що та, мовляв, друкує погляди лише своїх однодумців («...покірливих, мов вівці пастухові») [14, 462]. Такі категоричні осуди не завжди враховували всіх обставин: інколи, аби не потрапити до в'язниці, редактору «Зорі» доводилося власноруч палити рукописи дописувачів.

Зі зрозумілих причин публічні діалоги М. Драгоманова були розраховані на освічених («розумніших») людей – інтелігенцію. Термін «народ» він інтерпретував радше в етнічному, а не соціальному розумінні. Як зазначено вище, у його розмислах селянство «губилося» в етнічній масі, де його дотепер, буває, важко ідентифікувати в часто вживаних ученим поняттях «освічені, добрі, чесні люди» або навпаки – «неуцтво й сліпе своєлюбство... горе, біднота, темнота» [14, 464–465]. Власне тому ситуацію в Галичині другої половини XIX ст. Драгоманов сприймав як «панування поляків над русинами» в, знову ж таки, етнічному вимірі [14, 466]. Хоча це не заважало йому вбачати в окремих представниках сільського люду «борців за інтереси» в соціальному контексті: «Та й справді, хіба наші селяни, що склали такі пісні, як «Та нема в світі так нікому, як бурлаці молодому»..., не так само оступаються за

¹ М. Драгоманов приділяв чимало уваги українсько-єврейським відносинам на побутовому рівні. На відміну від багатьох дослідників, він характеризував їх усебічно, а коли йшлося про випадки «етнічної неприязні», не надто маніжився з термінологією: «...Всі жида на Україні вважають себе станом, вищим над мужиками-українцями. Мужик (холоп або хохол) – дурак, хлоп – гадюка, свиня...». Див.: Турченко Ф. Микола Міхновський: Життя і Слово. Київ : Генеза, 2006. С. 177.

бідноту, навіть за арештантів?» [14, 465]. Тут простежувалася певна невідповідність уявлень про селянство як репрезентанта етнокультурних цінностей, звичаїв, традицій і, водночас, такого собі «подвижника» соціалістичних ідей на селі.

З цього приводу цікавими є пізніші коментарі О. Шульгіна: «Драгоманова обвинувачують, що він був федераліст, не розуміючи того, що для реального політика другої половини XIX віку це був максимум вимог; треба пригадати диспропорцію між всесильною імперією та кволим українським рухом, у якому... панувала аморфна маса селян і зросійщені доценту міста...» [2, 9]. Ці та схожі міркування дають підстави збагнути помітний соціальний люфт між мислителем і власне народом. У його «боротьбі за свободи» простежувалися, і то в кращому разі, лише передумови поширення національних ідей у середовищі простоліуду імперії. Кажучи інакше, «мужику» Драгоманов відводив роль об'єкта впливу суб'єкта – інтелігенції. Вона ж, аби отримати можливість спиратися на нього, мала «пкілуватися... просвітлювати та організовувати його» [12, 326].

У поглядах на національне питання М. Драгоманов протиставляв «вільності кожної національності» концепту «примусового національству», у контексті якого не бачив місця для багатомільйонного селянства. Ставлячи в приклад твори Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, Марка Вовчка, Ю. Федьковича, П. Мирного, І. Франка, мислитель «підпорядковував» їхню користь перспективам визнання західними інтелектуалами. У цьому намірі свідомо ставив попереду доробку своїх земляків-українців творчість «російських письменників від Пушкіна й Гоголя» [14, 474]. Керувався кон'юнктурою, пов'язану зі зростанням зацікавленості західних читачів російським письменством. Відповідно, концентрація уваги на українському селянстві (яке становило близько 9/10 етнічного населення) майже повністю втрачалася. По-перше, тому, що воно «розмивалося» в середовищі якихось абстрактних «русинів» і «малоросів», ба більше, в ідейно застарілому наприкінці XIX ст. понятті «слов'янство», по-друге, цілковито зникав зв'язок між найліпшими творами українських письменників і тим «мужицьким світом», із культурного кола якого та велич бралася [15, 136–137]. І тут важко щось протиставити позиції дописувачів «Зорі», деяких інших українських видань, які дорікали Драгоманову в «найгірших гріхах проти батьківщини» [14, 474]. У 1880–1890-х рр. він був «учителем, пророком, вождем» для тогочасної інтелектуальної молоді, але, схоже, не для селян, які «мало що про нього чули» [2, 11]. А невдовзі, як відомо, і окремі представники нової генерації інтелігенції ідейно «переростуть» свого наставника. Приміром, Б. Грінченко критично оцінюватиме спадщину І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, М. Костомарова, П. Куліша вже через зовсім інші причини: на його думку, вона мало «сприяла пробудженню національної свідомості народу» [2, 13].

Вказуючи на провідне місце М. Драгоманова в розвитку української та загалом європейської суспільної думки другої половини XIX ст., дослідники

звертають увагу зазвичай на ті завдання, які перед собою ставив сам мислитель. Причому навіть попри ту обставину, що вряди-годи він міркував однобічно й стереотипно. Скажімо, як у випадку з прагненням «усього свого життя» зараховувати російську спільноту до «цивілізованих» (європейських) народностей (націй). Знаючи, що такі погляди були досить поширеними в середовищі тогочасної інтелігенції, нічого особливого Драгоманов нібито й не пропонував, до того ж своєї цілі намагався досягнути шляхом «реформування російського державного життя». Однак, молоді, яка формувалася під впливом «великого звільнення селян», уже здавалося, що цей процес може бути ще глибшим і ефективнішим. І тут ми отримуємо підстави для певного скептицизму, проте відмовимо собі в такій спокусі, тим більше, що «широкий демократизм» Драгоманова насправду простежувався «в найдосконалішій та послідовній формі» [16]. У цьому відношенні його місце поруч з найкращими інтелектуалами епохи не викликає заперечень.

Щастя народу, про яке розмірковував М. Драгоманов, виявилось надто ефемерною, а в короткій історичній перспективі по суті нездійсненою мрією. Селянство й «високий рівень культури» важко, фактично неможливо було механічно поєднати в щось єдине, монолітне. У цьому відношенні погляди Драгоманова виглядали суперечливо. Культура, як «досконала організація всіх сторін життя – економічної, соціальної і духовної, і то організація цілого народу», виявилася справою недостатньо продуктивною [16]. Зокрема й тому, що між повним розвоєм індивідів (осіб) і «цілих народів» існувала велика різниця. Теоретичні ж конструкції вченого, як своєрідні словесні мозаїки, викладені «з окремих візерунків слів і фраз», лише випадково поєднувалися в щось ціле й кожної миті «могли розсипатися на окремі автономні часточки» [17, обкл.].

Висновки. У другій половині XIX ст. селянське питання дедалі більше турбувало інтелігенцію, так чи так привертало увагу всіх громадських діячів, які були небайдужими до долі «свого народу». Інтерес до сільського простоліуду зумовлювався всім розмаїттям обставин – від державної (імперської) політики до приватних уподобань культурою, побутом, фольклором, традиціями й інноваціями села. Тож, М. Драгоманов, як і решту social activist, цілком виправдано мав зважати на непрості умови та збіги, у яких доводилося жити, працювати, оприлюднювати результати своїх фундаментальних студій і побіжні їм розмісли. Безперечно, не лише згадана кон'юнктура, а й особисті (суб'єктивні) погляди позначалася на візії мислителем селянського питання.

М. Драгоманов був відомий через те, що його праці отримали значний публічний розголос. При цьому інтелектуальні двобої Драгоманова з супротивниками не завжди позначалися толерантністю, а першочергове значення для гостроти й продуктивності дискусії мала обставина – у ключових питаннях полеміки опоненти були однодумцями чи ні? Дотримуючись концепту культурно-національного просвітництва, він потенційно мало враховував факт «дистанціювання»

самого народу від своїх ідей. Тобто вирішення назрілих суспільних (історичних) проблем вбачав у сфері завдань інтелектуального та політичного середовищ, лишаючи осторонь селянство, його національний потенціал, або обмежуючи його «чеканням допомоги» від царя чи тієї ж інтелігенції.

Список використаної літератури та джерел:

1. Педагогічні ідеї Михайла Петровича Драгоманова: бібліографічні розвідки педагогічних праць / В. П. Андрущенко, Л. П. Вовк. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2012. 88 с.
2. Грінченко Б., Драгоманов М. Діалоги про українську національну справу. Джерела з історії суспільно-політичного руху в Україні 19 – поч. 20 ст. Київ : Ін-т укр. археогр. НАНУ, 1994. 287 с.
3. Андрущенко В. Михаил Драгоманов в социокультурном пространстве Украины и Европы. URL: <https://day.kyiv.ua/ru/article/istoriya-i-ya/velikiy-prorok-myatezhnik>
4. Архів Російської академії наук. Ф. 518. Оп. 3. Спр. 547. С. М. Драгоманов – В. І. Вернадському. Документ № 347 від 16 лютого 1939 р., м. Київ. Арк. 1–2.
5. Neuman S. Kistiakovsky: The Struggle for National and Constitutional Rights in the Last Years of Tsarism. Cambridge, Mass.: Harvard Ukrainian Research Institute, 1998. 219 p.
6. Mark R. Baker. Peasants, Power, and Place: Revolution in the Villages of Kharkiv Province, 1914–1921. Harvard: Harvard Ukrainian Research Institute, 2016. 296 p.
7. Ушкалов Л. Чарівність енергії: Михайло Драгоманов. Київ : Дух і Літера, 2019. 600 с.
8. Копарев О. «Чарівність енергії: Михайло Драгоманов» Леоніда Ушкалова – оповідь про сміливість та величезну працю. URL: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte-rozvirtualyty-klassyky>
9. Ушкалов Л. Михайло Драгоманов: що таке «Україна». URL: <https://kharkiv-nspu.org.ua/archives/3507>
10. Присяжнюк Ю. Поняття «народ» у ретроспекції українських і польських інтелектуалів XIX ст. // Rozdroża. Polsko-ukrański dyskurs humanistyczny. Człuchowa; Humac; Poznań: Wydawnictwo «Taurus», 2013. S. 201–208.
11. Драгоманов – історик: каталог виставки до 185-річчя від дня народження М. П. Драгоманова / упоряд.: Н. І. Тарасова, Ю. І. Левченко. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. 137 с.
12. Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів : Піраміда, 2016. 924 с.
13. Драгоманов М. Евреи и поляки в Юго-Западном крае. *Вестник Европы*. 1875. Кн. 7. С. 133–179.
14. Драгоманов М. Вибране («...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні»). Київ : Либідь, 1991. С. 461–558 с.
15. Куций І. Цивілізаційні ідентичності в українській історіографії кінця XVIII – початку XX ст.: між Слов'янщиною та Європою. Тернопіль : Підруч. і посіб., 2016. 480 с.
16. Кістяківський Б. М. Драгоманов. Його політичні погляди, літературна діяльність і життя. URL: <http://litopys.org.ua/kist/kistak.htm#dr1>
17. Вжосек В. Історія – Культура – Метафора. Постановня неklasичної історіографії; Про історичне мислення. Київ : Ніка-Центр, 2012. 296 с.

References:

1. Andruschenko, V. & Vovk, L. (2012). Pedagogical ideas of Mykhailo Petrovych Drahomanov. K.: NPU of Drahomanov publishing house. 88 p. (in Ukrainian).
2. Hrinchenko, B. Drahomanov M. (1994). Dialogues about Ukrainian national affairs. Sources of the History of Socio-Political movement in Ukraine in the nineteenth – beginning of the twentieth century. K.: Institute Ukrainian archeography of NANU. 287 p. (in Ukrainian).

3. Andruschenko V. Mikhail Drahomanov in socio-cultural environment of Ukraine and Europe. Retrieved from: <https://day.kyiv.ua/ru/article/istoriya-i-ya/velikiy-prorok-myatezhnik> (in Russian).
4. Archive of the Russian Academy of Sciences. The form 815. Description 3. File 547. Sheet 1–2. S. M. Drahomanov to V. I. Vernadsky. Document number 347 dated February 16, 1939 (in Ukrainian).
5. Neuman S. (1998). Kistiakovsky: The Struggle for National and Constitutional Rights in the Last Years of Tsarism. Cambridge, Mass.: Harvard Ukrainian Research Institute, 219 p. (in English).
6. Baker M. R. (2016). Peasants, Power, and Place: Revolution in the Villages of Kharkiv Province, 1914–1921. Harvard: Harvard Ukrainian Research Institute, 296 p. (in English).
7. Ushkalov L. (2019). Charm of energy: Mykhailo Drahomanov. Kyiv: Duh i litera, 600 p. (in Ukrainian).
8. Kotsarev O. Leonid Ushkalov's «Charm of energy: Mykhailo Drahomanov» – a story about courage and great work. Retrieved from: <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte-rozvirtualyty-klassyky> (in Ukrainian).
9. Ushkalov L. Mykhailo Drahomanov: the meaning of «Ukraine». Retrieved from: <https://kharkiv-nspu.org.ua/archives/3507> (in Ukrainian).
10. Prysiazhniuk Yu. (2013). The concept of «people» in retrospective of Ukrainian and Polish intellectuals of the nineteenth century. Rozdroża. The Polish-Ukrainian discourse on the humanities. Scientific editors: R. Dymczyk, I. Krywoszeja, N. Morawiec. Człuchowa; Humac; Poznań: Publishinghouse: «Taurus», 201–208 (in Ukrainian).
11. Drahomanov-historian: catalog of the exhibition to the 185th anniversary of M. P. Drahomanov (2016). Compilers: N. I. Tarasova, Yu. I. Levchenko. Kyiv: NPU of Drahomanov publishing house. 137 p. (in Ukrainian).
12. Dashkevych Ya. (2016). Essays on the figures of history, politics, culture. Third ed., supplemented. Lviv: Literary agency «Pyramid». 924 p. (in Ukrainian).
13. Drahomanov M. P. (1875). Jews and Poles in Southwestern territory. *The Herald of Europe*. V. 7, 133–179 (in Russian).
14. Drahomanov, M. P. (1991). Favorites (...My intention is to outline the history of civilization in Ukraine). Compiler: R. S. Mischuk. Kyiv: Lybid, 461–558 (in Ukrainian).
15. Kutsyi I. (2016). Civilizational identities in Ukrainian historiography of the late eighteenth and early twentieth centuries: between Slavonic and Europe: monograph. Ternopil. 480 p. (in Ukrainian).
16. Kistiakivskyi B. M. Drahomanov. His political views, literary activities and life. Retrieved from: <http://litopys.org.ua/kist/kistak.htm#dr1> (in Ukrainian).
17. Vzhosek V. (2012). History – Culture – Metaphor. Non-classical historiography; About historical thinking: monograph; translation from Polish by Sahar B. and others; scientific edition by A. Kyrydon, S. Troian, V. Sklokin. Kyiv: Nika-Center, 296 p. (in Ukrainian).

Y. Prysiazhniuk

M. DRAHOMANOW AND RURAL ISSUES: PRACTICE OF PUBLIC HISTORY

Introduction. In today's society, the role of public dialogue is on the rise. Accordingly, radical changes are awaiting the tasks of historians aimed to improve not only the epistemological technologies of their researchers but also the ways to present the knowledge obtained. This mission is driven by a sharp increase of competition in the information market. Therefore, the practice of public history seems extremely important. In the Ukrainian case, it is also valuable because the

peasantry gets into the orbit of controversy as a potential object (or subject) of complex and long-lasting communication.

In this case, drawing attention to M. Drahomanov's figure is not accidental. In the latter half of the 20th century, this society figure happened to be at the heart of public debate on numerous social development issues. He was acknowledged in intellectual communities not only in Dnieper Ukraine and Halychyna, but also throughout Europe.

This circumstance prompts to look at the problem, which I formulate as «Drahomanov and the peasant question». It is dictated by the increased relevance both in the period we are exploring, and nowadays. We trace the points of its bifurcation in the interaction of such phenomena as «intellectual», «peasant», «publicity».

Purpose. The purpose of the exploration is to investigate the public-presentation of M. Drahomanov's views on the peasantry (peasant question).

Methods. Based on the intellectual history of the study, it is especially important that it requires a rather complex model of involvement, optimization and combination of epistemological categories of the cultural sphere, and at the same time many subjects-objects of history.

Results. In the second half of the nineteenth century the peasant question bothered all Ukrainian figures who felt a call to serving the people. M. Drahomanov was distinguished among the rest by his education, scale and depth of thinking, as well as a high (as at that time) public presentation of his views. Many of them were related to the peasant question in one way or another, but in a very special one, as we were able to find out. Relying on the cultural and national enlightenment of people, he had a little regard for the simplistic-emotional nature of the perception of his ideas by the peasants themselves.

Originality. Taking into account numerous, though «scattered into separate autonomous groups», arguments about the peasantry, without exaggerating the vast array of historiography of the problem, as well as guided by the best examples of interpretation of the era and its tendencies, the author came to the conclusion: the specificity of M. Drahomanov's interpretation due to his special understanding of another issue – the national one. Concerning the publicity of the presentation of his views, Drahomanov was well known for the fact that his works were widely read, discussed, praised or/ conversely criticized by intellectuals with varied professional backgrounds, and most importantly – by different identities. To some extent, it hindered the development of synthetic works that would conceptually explain the scientist's attitude to the «peasant question».

Conclusion. M. Drahomanov saw the solution of the ripe social problems mainly in the plane of functioning of the intellectual and political activities, leaving the demographic, urbanization, spiritual and national potential of the peasantry aloof. Interest in these aspects determines the prospects for further research.

Key words: Drahomanov, intellectual environment, peasantry, ethnic culture, public history.

УДК 329.14:929Блонський]:323.1:323.3:63-051(477.43)''19"

DOI: 10.31651/2413-8142-2020-23-62-68

О. М. Федьков

доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри архівознавства, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4835-9445>

А. Л. Глушковецький

кандидат історичних наук, доцент, декан історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3197-4580>

ПАНТЕЛЕЙМОН БЛОНСЬКИЙ – УКРАЇНСЬКИЙ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТ ІЗ ПОДІЛЛЯ ТА СЕЛЯНСТВО НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті з'ясовано основні факти з біографії українського соціал-демократа П. Блонського за час його діяльності у Подільській губернії на початку ХХ ст. Проаналізовано основні напрями роботи, яка спрямовувалася на створення партійної організації УСДРП на Поділлі, згуртування селянства у Всеросійському селянському союзі, обстоювання ним своїх інтересів у період виборів до Державної думи, а також консолідацію українських діячів краю.

Ключові слова: Пантелеймон Блонський, Подільська губернія, Українська соціал-демократична робітничка партія, селянство.

Постановка проблеми. До написання цієї статті авторів спонукали декілька мотивів. По перше, оскільки історія – це наука про минуле людства, то завдання дослідників полягає в тому, щоб на основі історичних джерел відтворити життя як певних соціальних груп, так і окремих особистостей, що належали до них. По друге, важливим завданням української гуманітаристики є укладення біографічних словників визначних постатей минулого та сучасного України. Попри те, що така робота ведеться [1; 2; 3; 4; 5], свідченням певних здобутків і великих проблем у цьому напрямі може слугувати науково-інформаційний проект Інституту біографічних досліджень «Український національний біографічний архів». Складений словник ще далеко не заповнений прізвищами та іменами, а багато з майбутніх статей містять лише поодинокі факти біографії. По третє, українська соціал-демократія була важливим напрямом українського національного руху, а її діяльність серед селянства заслуговує більшої уваги дослідників.

Про Пантелеймона Йосиповича Блонського у згаданому електронному виданні лише зазначено, що він «член Малої Ради УНР (1918), голова Кам'янецької повітової управи» [5]. Нічого не повідомляється про нього в біографічному довіднику «Діячі Української Центральної Ради», авторами якого є В. Верстюк та Т. Осташко [6]. Відсутні статті про П. Блонського в інших енциклопедичних виданнях України. Деякі дані про нього містяться в Українській Вікіпедії [7] та в російському проекті «Хронос» [9]. Єдина